
МУРАЩЕНКО О.В.,

здобувач кафедри початкової освіти,
КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено й теоретично обгрунтовано способи застосування методів активного навчання в процесі підготовки вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти, визначено зміст дефініції «активні методи навчання», окреслено суттєві ознаки методів активного навчання, проаналізовано класифікації активних методів навчання сучасних науковців і педагогів. На основі проведеного аналізу автором запропоновано виділити систему специфічних принципів організації активного навчання в закладах післядипломної освіти, серед яких економія навчального часу на засвоєння змісту освіти, неперервне оновлення, моделювання, проблемність та випереджальне навчання.

Ключові слова: випереджальне навчання, заклади післядипломної освіти, методи активного навчання, моделювання, неперервне оновлення, проблемність, учителі початкових класів.

В статье представлены и теоретически обоснованы способы использования методов активного обучения в процессе подготовки учителей начальных классов в системе последипломного образования, определено содержание дефиниции «активные методы обучения», обозначены основные признаки методов активного обучения, проанализированы классификации активных методов обучения современных ученых и педагогов. На основе проведенного анализа автором предложено выделить систему специальных принципов организации активного обучения в заведениях последипломного образования, среди которых экономия учебного времени на усвоение содержания образования,

непрерывное обновление, моделирование, проблемность и опережающее обучение.

Ключевые слова: *заведения последидипломного образования, методы активного обучения, моделирование, непрерывное обновление, опережающее обучение, проблемность, учителя начальных классов*

The article presented and theoretically substantiated the methods of using active teaching methods in the process of preparing primary school teachers in the postgraduate education system, the definition of the term «active teaching methods» is determined, the main features of the active learning methods are identified, the classifications of active teaching methods of modern scientists and teachers are analyzed. Based on the analysis, the author proposed to single out a system of special principles for the organization of active learning in postgraduate education institutions, including saving training time for mastering the content of education, continuous updating, modeling, problematic and advanced training.

Key words: *advanced education, continuous updating, institutions of postgraduate education, methods of active learning, modeling, primary school teachers, problematic.*

Сучасні освітні заклади післядипломної освіти, визначаючи основні задачі підготовки вчителів початкових класів до інтегрованого навчання, у пріоритет над набором необхідних знань, умінь і якостей, ставлять уміння застосовувати отримані знання в нових ситуаціях в умовах самостійної професійної діяльності, уміння нестандартно мислити, аналізувати й аргументувати свою точку зору. Для досягнення окреслених задач виникає необхідність удосконалення навчального процесу закладів післядипломної освіти засобами використання методів активного навчання.

У педагогічній літературі проблемі застосування активних методів присвячено чимало досліджень. Психологічні основи розробки теорії діяльності було закладено ще в 1930-і роки в роботах Л.С. Виготського, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва, Н.Ф. Талізіної та ін., теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна, цілісної концепції розвивального навчання В.В. Давидова та Л.В. Занкова, основ проблемного та модульного навчання. Проблеми застосування активних методів навчання у вищій школі та системі післядипломної освіти на основі впровадження діяльнісного підходу було досліджено О.О. Вербицьким [5], Г.П. Щедровицьким [12] та ін.

Однак, на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки спостерігається дивертисивність визначення дефініції «методи активного навчання». Науковці

розглядають її як діяльнісний компонент змісту освіти, як форми організації навчальної діяльності, методи та способи взаємозв'язаної діяльності учасників освітнього процесу. Очевидною є проблема додаткового дослідження змісту поняття «активні методи навчання», шляхи їх використання в закладах післядипломного навчання.

Метою нашого дослідження є розкриття способів застосування активних методів навчання в процесі підготовки вчителів початкових класів до інтегрованого навчання в системі післядипломної освіти.

Проаналізуємо сутність і зміст дефініції «активні методи навчання» в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Учений А.О. Вербицький відмічає, що разом з інтеграцією освіти, виробництва й науки з'являється принципово нова предметна основа формування професійної діяльності спеціалістів. Тому необхідна розробка адекватних моделей переходу від теоретичної до практичної підготовки студентів за допомогою всієї системи методів організації їх активності, як інноваційних, так і традиційних [5]. Під такими методами А.О. Вербицький розуміє проблемні лекції, семінари-дискусії, аналіз конкретних виробничих ситуацій, методи моделювання, ділові ігри, а також форми наукової дослідницької роботи студентів, курсове й дипломне проектування, системи автоматизованого навчання, стажування, виїзні заняття тощо.

Учений А.П. Панфілова відносить до активних методів навчання інтенсивні інтерактивні технології, зокрема ігри, кейси, тренінги, проектування, кейс-стаді, творчі майстерні, майстер-класи тощо [7].

Називання методів активними не зовсім коректне, оскільки пасивних методів не існує, уважає С.Д. Смирнов [12]. Будь-яке навчання передбачає певний ступінь активності з боку суб'єкта, й без неї навчання неможливе.

Слід зазначити, що далеко не в усіх довідникових виданнях з педагогіки зустрічається визначення активних методів навчання, наприклад, відсутня така стаття в педагогічній енциклопедії 1933-1990 років. Розглянемо трактування означеного поняття в словниках і довідниковій літературі.

Словник «Сучасний освітній процес: основні поняття й терміни» розкриває поняття активних методів навчання як ті, які спонукають учнів до активної розумової й практичної діяльності [6, с. 21].

У словнику С.М. Вишнякової «Професійна освіта» активні методи трактуються як ті, що активізують пізнавальну діяльність учнів. Вони будуються в основному на діалогах, які передбачають вільний обмін думками про шляхи розв'язання тієї або іншої проблеми [2, с. 16].

Новий словник методичних термінів і понять тлумачить означене поняття як загальну назву для групи методів, що орієнтовані на практичне навчання шляхом використання колективних форм навчання [1, с. 12].

Автори посібнику «Педагогічні технології» пропонують визначати активні

методи навчання як методи, які спонукають до активної розумової та практичної діяльності в процесі пізнання навчального матеріалу; як методи навчання, за якими діяльність носить продуктивний, творчий, пошуковий характер; як методи, які стимулюють пізнавальну діяльність і будуються на діалогах, що передбачають вільний обмін думками про шляхи розв'язання тієї або іншої проблеми [9, с. 324].

Аналіз дефініції «активні методи навчання» в науково-методичній літературі, словниках і довідникових виданнях дозволяє окреслити його суттєві ознаки, серед яких:

- спрямованість на формування професійних компетентностей;
- відповідність навчального процесу характеру реальної життєдіяльності (за Г.П. Щедровицьким, через активні методи відбувається навчання діяльності в формах самої діяльності [12]);
- високий рівень мотивації, який ґрунтується на професійному й особистісному інтересі до феноменів пізнання, творчому характері навчальної діяльності, високому емоційному залученню;
- проблемність, оскільки основна задача більшості даних методів дозволяє вжитися в проблемну ситуацію з високим ступенем невизначеності, для виходу з якої необхідно самостійно шукати недостатню інформацію, взаємодіяти з одногрупниками, аналізувати власний соціальний досвід та професійний досвід інших;
- цілеспрямована активізація мислення, за якою кожний учасник навчального процесу змушений бути активним;
- довгочасне залучення в активну пізнавальну діяльність, оскільки активність за таких умов повинна бути стійкою не лише впродовж всього заняття, а й поза його межами;
- індивідуалізація, в процесі якої відбувається особистісний розвиток його учасника та створюються умови для самореалізації;
- інтерактивний характер та взаємодія суб'єктів навчальної діяльності, їх вільний обмін думками про шляхи розв'язання проблеми в процесі пізнання, використання групового й колективного навчання.

Таким чином, під методами активного навчання в процесі підготовки вчителів початкових класів до інтегрованого навчання в закладах післядипломної педагогічної освіти будемо розуміти такі способи організації взаємодії всіх учасників навчального процесу, які забезпечують активізацію їх мислення шляхом систематичного залучення в процес самостійного творчого розв'язання проблем чи задач, що спрямовані на формування ключових освітніх і соціально-професійних компетентностей.

Розкриваючи сутність і зміст активних методів побудови післядипломного навчання, звернемося до їх характеристики й класифікації сучасними нау-

ковцями й педагогами. У «Педагогіці» під редакцією П.І. Підкасистого до різновидів класичного проблемного навчання відносять ділові та імітаційні ігри, моделювання процесів, методи аналізу ситуацій, мозкові атаки, евристичні бесіди, в яких слухачі курсів підвищення кваліфікації включаються в активну інтелектуальну та практичну діяльність [8]. У класифікації Г.К. Селевко виділяються педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності здобувачів освіти засобами використання ігрових методів, методів проблемного навчання, методів інтенсифікації навчання В.Ф. Шаталова та ін. [10]. В.О. Сітаров виокремлює такі сучасні методи навчання як ділові ігри, методи занурення, випереджальне навчання С.М. Лисенкової, евристичну бесіду, метод синектики та ін. [11]. А.П. Панфілова розділяє методи активно-навчання на інтенсивні та ігрові інтерактивні [7].

Деякі науковці вважають, що об'єднання активних методів навчання в окрему групу вельми умовне, оскільки більшість з них можна включити в класифікацію, яку запропонували І.Я. Лернер і М.М. Скаткін ще в 1965 році. Ці вчені характеризують методи навчання за ступенем самостійності й творчості учасників навчально-пізнавальної діяльності, а саме: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, евристичні та дослідницькі. З огляду на характеристику цих методів навчання, кожний наступний збільшує ступінь самостійності слухачів курсів у їх навчальній роботі, а до активних будуть відноситися проблемні, частково пошукові та дослідницькі методи.

З огляду на характеристику методів навчання І.Я. Лернера-М.М. Скаткіна, кожний наступний метод збільшує ступінь самостійності слухачів курсів у їх навчальній роботі, а до активних будуть відноситися проблемні, частково пошукові та дослідницькі методи.

Через такий зв'язок, завдяки методам активного навчання в закладах післядипломної освіти відбувається постійний взаємозв'язок адаптивно-інтуїтивних, емпірично-імітаційних, евристично-пошукових та креативно-продуктивних процесів для розв'язання певних задач та досягнення конкретної мети – підготувати вчителів початкових класів до інтегрованого навчання і розділити їх неможливо.

Отже, кожна із запропонованих класифікацій відображає точку зору її автора і має право на існування в практиці підготовки слухачів курсів підвищення педагогічної кваліфікації за умови врахування загально дидактичних та специфічних принципів організації навчання із застосуванням активних методів, а саме:

1. *Принцип рівноваги між змістом і методами активного навчання* дозволяє враховувати зміст навчального матеріалу, тему заняття й рівень підготовленості здобувачів освіти.
2. *Принцип відповідності змісту й методів меті навчання.* Для ефектив-

ного досягнення навчальної мети педагогу необхідно обирати такі види навчальної діяльності курсантів, які найбільше підходять для пізнання конкретної теми або розв'язання задач заняття. В одному випадку достатньо дискусійного обговорення проблеми, а в іншому – необхідно використати знання сумісних дисциплін.

3. *Принцип економії навчального часу* на засвоєння змісту освіти реалізується через зв'язок застосування активних методів навчання, які спрямовані на формування аксіологічно-мотиваційних, особистісно-креативних, когнітивно-гносеологічних, операційно-діяльнісних та рефлексивно-оцінювальних компетентностей учителів початкових класів-слухачів курсів, що нерозривно взаємозв'язані між собою та формуються комплексно одночасно на відміну від традиційного навчання, за яким спочатку засвоюється необхідний обсяг знань, а потім на практичних заняттях відпрацьовуються уміння і навички.
4. *Принцип вхідного контролю* передбачає підготовку навчального процесу відповідно до реального рівня підготовленості здобувачів освіти з урахуванням їх інтересів і потреб. Вхідний контроль дає можливість з максимальною ефективністю уточнити зміст навчального курсу, корегувати вибір активних методів навчання, визначити характер і обсяг самостійної роботи студентів, аргументовано обґрунтувати актуальність навчання і сформувати мотивацію до нього.
5. *Принцип діагностування* передбачає перевірку ефективності знань здобувачів освіти для грамотної постановки мети, глибокого розуміння задач, змісту інтеграційних навчальних курсів і модульних програм, конструктивного аналізу дібраних способів, методів, педагогічних технологій реалізації інтегрованого навчання в початковій школі, усвідомлення їх доцільності, передбачення оцінки результатів застосування в педагогічній діяльності та використання у подальшому.
6. *Принцип неперервного оновлення*. Одним із джерел пізнавальної активності здобувачів освіти на курсах підвищення кваліфікації є новизна навчального матеріалу, конкретної теми й методу проведення заняття. Інформативність навчального процесу, насиченість новим, невідомим, приваблює і загострює увагу курсантів, спонукає до вивчення теми, пізнання нових способів і прийомів навчальної діяльності. По мірі засвоєння знань загостреність їх сприйняття поступово спадає, падає рівень мотивації та активності. Педагогу необхідно постійно оновлювати функціональні модулі побудови навчання та його методичний матеріал.
7. *Принцип моделювання*. У процесі моделювання самостійної діяльності слухачів курсів враховуються їх індивідуальні особливості, моти-

ваційна сфера, уміння здійснювати самоконтроль і самооцінку, які відображаються в індивідуальному навчальному модулі та використовуються під час побудови навчальних інтегрованих курсів і програм практик. Логічний зв'язок у модульній програмі будується відповідно до мети, комплексних, інтеграційних та дидактичних задач, цілісності навчального матеріалу в модулі, відносної самостійності елементів модуля, реалізації зворотного зв'язку та оптимальної передачі інформаційного й методичного матеріалу.

8. *Принцип від простого до складного* дозволяє організувати заняття у системі післядипломної освіти з урахуванням зростаючої складності навчального матеріалу для підвищення рівня готовності вчителів початкових класів до інтегрованого навчання від адаптивно-інтуїтивного (початкового) до креативно-продуктивного (високого).
9. *Принцип проблемності* дозволяє організувати заняття, на яких слухачі курсів підвищення кваліфікації набувають нового досвіду та формують соціально-професійні компетентності й необхідні навички через подолання труднощів та створення проблемних ситуацій, які активізують їх розумову діяльність. На думку М.І. Махмурова, активність у процесі навчальної діяльності досягається в тому випадку, якщо студенти аналізують фактичний матеріал і оперують ним так, щоб самому отримати з нього інформацію [4]. Характеризуючи цей принцип, О.М. Матюшкін, один із засновників теорії проблемного навчання, стверджує, що саме проблемна побудова заняття гарантує досягнення навчальної мети [3].
10. *Принцип негативного досвіду* передбачає створення проблемної задачі сформульованої таким чином, щоб при її розв'язанні студент неминуче допустив помилку, джерелом якої, як правило, є відсутність необхідного досвіду, проаналізував послідовність своїх дій, виявив закономірність помилки, розробив тактику виходу з проблемної ситуації, усвідомив значущість відсутніх знань з даної проблеми та необхідність поглибленого вивчення навчального курсу.
11. *Принцип організації колективної діяльності*. Активні методи навчання спрямовані на формування соціальних компетентностей, зокрема уміння працювати в команді, приймати колективне рішення, обговорювати різні точки зору тощо, що досягається через групову і колективну роботу в межах конкретних методів.
12. *Принцип випереджального навчання*. В умовах активного навчання у вчителів-курсантів формуються професійні компетентності й уміння застосовувати їх у практичній педагогічній діяльності, з'являється впевненість у своїх силах і глибоке переконання у високій результа-

тивності власної майбутньої діяльності, самовдосконалення.

13. *Принцип вихідного контролю* передбачає використання активних методів навчання в процесі організації серії контрольних практичних завдань з розв'язання проблемних задач чи ситуацій.

Виходячи із зазначеного, провідною педагогічною умовою підготовки вчителів початкових класів до інтегрованого навчання у системі післядипломної освіти є застосування активних методів навчання, які характеризуються як способи організації взаємодії учасників навчального процесу, що забезпечують активізацію їх мислення шляхом систематичного залучення в процес самостійного творчого розв'язання проблем, які спрямовані на формування професійних компетентностей.

У зв'язку з цим застосування активних методів навчання відбувається в залежності з певними принципами, серед яких рівновага між змістом і методами активного навчання, відповідність змісту і методів меті навчання, економія навчального часу на засвоєння змісту освіти, вхідний і вихідний контроль, діагностування, неперервне оновлення, моделювання, проблемність, організація індивідуальної та групової діяльності, випереджальне навчання.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в створенні діагностичних методик для оцінювання показників готовності та організації педагогічного експерименту з їх впровадження в практику післядипломної освіти.

Список використаних джерел:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М. : Икар, 2009. 448 с.
2. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М. : НМЦ СПО, 1999. 538 с.
3. Матюшкин А.М. Психология мышления. Мышление как решение проблемных ситуаций. М. : КДУ, 2009. 190с.
4. Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения. Казань : Таткнигоиздат, 1972. 365 с.
5. Методические рекомендации по проведению деловых игр: для сред. спец. учебных заведений / А.А. Вербицкий, Н.В. Борисова. – М. : ВМЦПТО, 1990. 20 с.
6. Олешков М.Ю. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины. М. : Компания Спутник, 2006. 191 с.
7. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение / учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. М. : Академия, 2012. 192 с.
8. Педагогика / ученик для студ. учреждений высш. проф. образования / П.И. Пидкасистый, В.А. Мижериков, Т.А. Юзефовичус. М. : Академия,

2014. 624 с.
9. Педагогические технологии / учеб. пособие для студентов пед. специальностей / ред. В.С. Кукушкина. Ростов н/Д : МарТ, 2002. С. 324.
 10. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. М. : Народное образование, 1998. 256 с.
 11. Ситаров В.А. Дидактика / учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под. ред. В.А. Сластенина. М. : Академия, 2004. 368 с.
 12. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности / учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. завед. / С.Д. Смирнов. – М. : Академия, 2001. 304 с.

Transliteration of References:

1. Azymov Э.Н., Shchukun A.N. Novyi slovar metodicheskikh terminov y poniatyi (teoriya y praktika obucheniya yazykam). – М. : Ykar, 2009. 448 s.
2. Vyshniakova S.M. Professyonalnoe obrazovanye: Slovar. Kliuchevye poniatyia, terminy, aktualnaia leksyka. – М. : NMTs SPO, 1999. 538 s.
3. Matiushkun A.M. Psykholohiya myshleniya. Myshlenye kak reshenye problemnykh situatsyi. М. : KDU, 2009. 190s.
4. Makhmutov M.Y. Teoriya y praktika problemnoho obucheniya. Kazan : Tatknyhozdat, 1972. 365 s.
5. Metodicheskiye rekomendatsyy po provedeniyu delovykh yhr: dlia sred. spets. uchebnykh zavedenyi / A.A. Verbytskyi, N.V. Borysova. – М. : VNMTsPTO, 1990. 20 s.
6. Oleshkov M.Iu. Sovremennii obrazovatelnyi protsess: osnovnye poniatyia y terminy. М. : Kompaniya Sputnik, 2006. 191 s.
7. Panfylova A.P. Ynnovatsyonnye pedahohicheskiye tekhnolohy: Aktivnoe obucheniye / учеб. posobyе dlia studentov vyssh. ucheb. zavedenyi. М. : Akademyia, 2012. 192 s.
8. Pedahohyka / uchenyk dlia stud. uchrezhdenyi vyssh. prof. obrazovaniya / P.Y. Rydkasystyi, V.A. Myzherykov, T.A. Yuzefavychus. М. : Akademyia, 2014. 624 s.
9. Pedahohicheskiye tekhnolohyy / учеб. posobyе dlia studentov ped. spetsyalnostei / red. V.S. Kukushkina. Ростов н/Д : MarT, 2002. S. 324.
10. Selevko H.K. Sovremennyye obrazovatelnye tekhnolohy. М. : Narodnoe obrazovanye, 1998. 256 s.
11. Sytarov V.A. Dydaktyka / учеб. posobyе dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi / pod. red. V.A. Slastenyna. М. : Akademyia, 2004. 368 s.
12. Smyrnov S.D. Pedahohyka y psykholohiya vyssheho obrazovaniya: ot deiatelnosti k lychnosti / учеб. posobyе dlia stud. vyssh. ped. uchebn. zaved. / S.D. Smyrnov. – М. : Akademyia, 2001. 304 s.

MURASHCHENKO Olena,

Candidate of Elementary Education, «Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Teacher Education», Zaporizhzhya Regional Council, Zaporizhzhya, Ukraine

E-mail: murashchenko.olena.2017@gmail.com

APPLICATION OF ACTIVE LEARNING METHODS IN THE PROCESS OF TRAINING OF PRIMARY CLASS TEACHERS IN THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM